

Recenzie

POLLÁK, Adriana – GERGEL, Peter: *Právne obyčaje dedenia maloroľníckych usadlostí na Slovensku na prahu modernizácie koncom 19. a v prvej polovici 20. storočia*. Praha : Leges, 2025. 166 strán. ISBN 978-80-7502-808-2

DOI: <https://doi.org/10.24040/sap.2026.13.1.104-106>

Predkladaná monografia približuje problematiku právnej obyčaje ako špecifického a po stáročia dominantného prameňa súkromného práva na území Slovenska, resp. bývalého Uhorska. Jej aktuálnosť spočíva v zachytení stretu akoby dvoch právnych svetov: ustáleného, tradičného obyčajového práva vidieckeho ľudu na jednej strane a nastupujúcej právnej modernizácie spojenjej s kodifikačným úsilím o vytvorenie Všeobecného občianskeho zákonníka na strane druhej. Zameranie výskumu na proces dedenia maloroľníckych usadlostí na prelome 19. a 20. storočia a v prvej polovici 20. storočia otvára tému, ktorá je v modernej slovenskej historiografii spracovaná v zásade len parciálne. Z hľadiska originality je teda publikácia zaujímavým počínom právno-historickej vedy, využívajúc aplikačnú lingvistiku v rovine právneho prekladu a terminológie.

Autori si za základ svojej práce zobrali odbornú knižnú publikáciu Mikuláša Maťašovského (Miklós Mattyasovszky) s názvom *Törzsöröklési jog és törzsöröklési szokás (Právo a obyčaj kmeňového dedenia)* pôvodne vydanú v Budapešti v roku 1904, ktorá skúmala obyčajové a zákonné dedičské právo platné v Uhorsku a v Nemecku a sumarizovala sociologicko-právny výskum jednotlivých menších regiónov v rámci vtedy existujúcich uhorských stolíc, s úmyslom inšpirovať modernú uhorskú civilistiku pri hľadaní riešení spravodlivej dedičskej

deľby a zamedzenia drobenia poľnohospodárskej pôdy na príklade inštitútu kmeňového dedenia uplatňovaného v nemeckom práve. Toto spomínané dielo Maťašovského autorský tandem v zložení prof. JUDr. PhDr. Adriany Pollák, PhD. z Katedry historického práva a právnej metodológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a PaedDr. Petra Gergela, PhD. z Katedry nemeckého jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave vyzdvihujú z (po)zabudnutia slovenskej právnej histórie práve pre jeho výnimočnú reflexiu obyčajovej súdnej a notárskej praxe dedičskej deľby medzi potomkami maloroľníkov, ktorá odhalila dobovú právnu realitu a v zásade heterogénnu partikulárnu obyčajovú prax, regionálne uplatňovanú v niekdajšom hornom Uhorsku, t.j. na území Slovenska. V podstate ako prví v slovenskom akademickom prostredí systematicky reflektujú a kriticky analyzujú tento unikátny sociologicko-právny prameň, postavený na dobovom dotazníkovom výskume 642 správ od orgánov súdnej moci a verejných notárov z uhorskej proveniencie, čo robí z recenzovanej publikácie jednoznačne prioritný vedecký počín.

Časti Maťašovského práce, ktoré sa viažu k dnešnému územiu Slovenska, spolu s jeho záverečnými konklúziami k celouhorskému výskumu autori preložili z maďarčiny a k tomuto prekladu pridali – vo forme

monografickej štúdie – vlastný teoretický právny rámec, resp. výklad, sústredený na zvyklosti uplatňované na našom území pri majetkových dispozíciách pre prípad smrti na konci 19. storočia až po kodifikáciu občianskeho práva v roku 1950. Autori úspešne kombinujú tradičné právno-historické metódy (historicko-právna analýza dogmatiky prameňov práva, exegéza textov) s metódami sociologicko-právnymi a komparatívnymi. Východiskové hypotézy sa opierajú o klasické tézy prof. Štefana Lubyho o pretrvávajúci a zvrchovanosti obyčajového práva na Slovensku, ktoré dokázalo úspešne odolať kodifikačným tlakom až do prijatia prvého Občianskeho zákonníka v roku 1950 v Československu. Autori metodologicky správne diferencujú výskum podľa dvoch geograficko-administratívnych oblastí Uhorska: stolíc na ľavom brehu Dunaja (zjednodušene povedané západoslovenské a stredoslovenské stolice) a na pravom brehu rieky Tisy (východoslovenské stolice).

Zvolenej obsahovej koncepcii prispôbili štruktúru svojej publikácie tak, že ju rozdelili na dve časti: Prvá časť je zameraná historicko-teoreticky (doplňkovo tiež lingvisticky), ktorá približuje problematiku prameňov uhorského práva, obzvlášť právnu obyčaj a jej vzťah k zákonom, resp. uhorským zákonným článkom vývojovo až do r. 1950. V tejto časti je obsiahnutá aj podrobná analýza uhorského zákonného čl. XVI/1894 o dedičnom postupe, upravujúceho pozostalostné konanie; cennou je tiež lingvistická posledná kapitola predstavujúca prekladové možnosti dedičskoprávnych termínov z pôvodne nemeckých pojmových variantov. Druhá časť publikácie je vo svojej podstate edičná, predstavujúca

spomínaný autorský preklad originálneho znenia Maťašovského diela, resp. tých jeho častí, ktoré sa priamo viažu k historickým oblastiam Slovenska.

Možno konštatovať, že autori preukázali schopnosť hlbkej vedeckej reflexie a zrelosti pri konfrontácii rôznych právno-teoretických škôl dualizmu. V texte sa otvára erudovaná diskusia medzi zástupcami historicko-právnej školy (Benjamin Grosschmid), ktorí glorifikovali obyčaj ako priamy prejav „ducha národa“, a predstaviteľmi pozitivizmu (Richard Dell'Adami) či sociologicko-právnej školy (Gustáv Szászy-Schwarz). Vynikajúco je tu spracovaný historický diskurz o funkčnej kontrapozícii obyčaje a zákona (*consuetudo versus lex*), najmä pokiaľ ide o spornú derogačnú funkciu obyčaje voči písanému zákonu. Autori korektne sledujú líniu vývoja od Werbőczyho absolútnej derogácie, cez kritické hlasy Jána Kitoniča, Jána Segediho, až po definitívne obmedzenie derogačnej sily obyčaje v období prvej Československej republiky. Argumentácia autorov je logická, opiera sa o empirické dáta a s názormi iných vedcov (napr. K. Rebra, T. Gábriša, M. Laclavíkovej) polemizujú na striktné akademickej a vecnej úrovni.

Vysoko cenný prínos tohto diela možno zhrnúť v pomyselných troch rovinách: V prvom rade je to rovina poznatková (historicko-právna), keďže monografia detailne mapuje reálny stav dedičskej praxe u drobných roľníkov. Ukazuje, že hoci oficiálne zákonné právo (reprezentované ust. § 9 Dočasných súdnych pravidiel) proklamovalo paritu dedičských podielov pri zachovávaní rovnosti synov a dcér a čistý parentálny systém, v živej obyčajovej praxi vidieka pretrvávalo latentné znevýhodňovanie ženského potomstva. Dcéry boli často

vyplatené z nižšej hodnoty majetku v hnutelnostiach či dobytku, zatiaľ čo nehnuteľnosti (pôda, dom) prechádzali na synov s cieľom zamedziť likvidačnému drobeniu pôdy. Ďalšiu rovinu vedeckého prínosu možno identifikovať ako socio-ekonomickú: výskum autorov totiž prináša i fascinujúce svedectvo o tom, ako masové vystaňovalectvo Slovákov do USA na konci 19. storočia deformovalo či transformovalo dedičské obyčaje. Finančné toky z Ameriky umožňovali jednému z dedičov reálne vyplatiť súrodencov a udržať usadlosť v celku, čo fakticky nahrádzalo absenciu legálneho inštitútu kmeňového dedenia v uhorskom práve. No a poslednú rovinu možno charakterizovať ako lingvistickú či translátologickú, kde najmä štvrtá kapitola monografie systematicky uchopuje nemecký pojmový aparát viažuci sa ku kmeňovému dedeniu (*Anerbenrecht*, *Hofübergabevertrag*) a hľadá adekvátne prekladové ekvivalenty v slovenskom právnom jazyku, čo má vysokú hodnotu pre súčasný právny preklad.

Predkladaná monografia je na vysokej odbornej úrovni, je spracovaná systematicky, s využitím adekvátnych vedeckých metód, písaná kultivovaným, presným odborným jazykom s citom pre historickú aj súčasnú právnu terminológiu. Je cenná svojim jednak lingvistickým vkladom a vynikajúcim prevedením právno-historickej analýzy dedičskoprávnej obyczajovej praxe uplatňovanej na území Slovenska od doby prijatia Dočasných súdnych pravidiel až do roku 1950. Možno ju bez akýchkoľvek výhrad vyzdvihnúť ako skutočne vydarené monografické dielo na zdanlivo „okrajovú tému“ z dejín súkromného práva uplatňovaného na našom území, s relevanciou a praktickým dosahom

i pre súčasné súkromno-vlastnícke (najmä pozemkové) vzťahy.

doc. JUDr. Ivana Šošková, PhD., MBA

Právnická fakulta Univerzity Mateja

Bela v Banskej Bystrici

Katedra dejín štátu a práva

e-mail: ivana.soskova@umb.sk

Obsah článku podlieha licencií Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (Ivana Šošková).